

۱۴۵۹۲۵۵

دستاوردها و نوآوریهای قانون آئین دادرسی کیفری

(به همراه مجموعه قانون آئین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴
با اصلاحات بعدی، آئین نامه های اجرائی مربوط و قوانین مرتبط با حق
دفاع و وکالت در دادرسی کیفری)

نگارش

محمدرضا زمانی درمزاری (رهنگ)

وکیل پایه یک دادگستری

تهران

۱۳۹۵

دستاوردها و نوآوريهای قانون آئين دادرسی کیفری ...

نگارنده	محمدرضا زمانی درمزاری (فرهنگ)
ویراستار زبانی و ادبی	اسداله معظمی گودرزی
ویراستار حقوقی	مجید هوشی
ویراستار فنی	پروانه خادمی
صفحه آرا	آتنا موسوی
طراح جلد	حسین ناصری
ناشر	کلک سیمین و مؤسسه حقوقی و بین المللی زمانی
ناظر چاپ	کلک سیمین
لیتوگرافی، چاپ، صحافی	نوشتار
نوبت چاپ	اول
سال	۱۳۹۵
تیراژ	۱۰۰۰
قیمت	۴۲۰/۰۰۰ ریال

شاب ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۰۶-۱۰۰۰۰

تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ابو جاد و دانشگاه، پلاک ۱۱۸۲، طبقه ۸، واحد ۳۳؛
تلفکس: ۶۶۴۶۸۵۴۵

kelke_simin@yahoo.com
Kelkesimin.com

تهران: بلوار میرداماد، میدان مادر (محسنی)، خیابان آزیتا، پلاک ۱۳، مجتمع اداری افرا، واحد ۴؛
تلفکس: ۲۲۹۰۳۴۶۰

Zamani.i.legal.institute@gmail.com

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر برای ناشر (ملک، سیمین و مؤسسه حقوقی و بین‌المللی زمانی) محفوظ است.	
سرشناسه	: زمانی درمرامی، معتمدی، ۱۳۵۲
عنوان و نام پدیدآور	: دستاوردها و نوآوری‌های قانون آئین دادرسی کیفری (به مجموعه قانون آئین دادرسی کیفری، آئین‌نامه‌های اجرایی مربوط و قوانین مرتبط)
مشخصات نشر	: تهران: کلک سیمین، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۶۹۶ صفحه
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۰۶-۱۰-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	: فی‌بای مختصر
یادداشت	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: sa.nlai.ir قابل دسترسی است
شناسه افزوده	: معظمی‌گودرزی، اسداله، ۱۳۴۹، ویراستار
یادداشت	: خادمی، پروانه، ۱۳۶۱
یادداشت	: ویراستار هوشی، مجید، ۱۳۵۲، ویراستار حقوقی
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۸۱۰۴۶۲

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۷	پیشگفتار
۱۹	مقدمه مؤلف
۳۱	دفتر اول: دستاوردها و نواوریهای قانون آئین دادرسی
۳۳	بخش اول: کلیات
۳۳	فصل اول: تعریف آئین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن
۳۳	مقدمه
۳۴	دستاوردهای قانون آئین دادرسی کیفری - تعریف و اصول دادرسی کیفری
۳۶	ابتکارات و نوآوریهای قانون آئین دادرسی کیفری جدید
۶۷	فصل دوم: دعوای عمومی و دعوای خصوصی
۷۵	بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۷۵	فصل اول: دادسرا و حدود صلاحیت آن
۷۵	تشکیل دادسراهای تخصصی و موضوعی
۷۶	فصل دوم: ضابطان دادگستری و تکالیف آنان
۹۸	فصل سوم: وظایف و اختیارات دادستان
۱۱۵	فصل چهارم: وظایف و اختیارات بازپرس
۱۱۵	مبحث اول - اختیارات بازپرس و حدود آن
۱۳۱	مبحث دوم - صلاحیت بازپرس
۱۳۴	فصل پنجم: معاینه محل، تحقیق محلی، بازرسی و کارشناسی
۱۴۵	فصل ششم: احضار و تحقیق از متهم، شهود و مطلعان

۱۴۵	مبحث اول - احضار، جلب و تحقیق از متهم
۱۶۴	مبحث دوم - احضار و تحقیق از شهود و مطلعان
۱۷۰	فصل هفتم: قرارهای تأمین و نظارت قضائی
۱۹۴	فصل هشتم: اقدامات بازپرس و دادستان پس از ختم تحقیقات
۲۰۰	فصل نهم: تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان
۲۰۲	فصل دهم: وظایف و اختیارات دادستان کل کشور
۲۰۵	بخش سوم: دادگاههای کیفری، رسیدگی و صدور رأی
۲۰۵	فصل اول: تشکیلات و صلاحیت دادگاههای کیفری
۲۲۰	فصل دوم: رسیدگی به ادله اثبات
۲۲۱	فصل سوم: رسیدگی در دادگاههای کیفری
۲۲۱	مبحث اول - کیفیت شروع به رسیدگی
۲۳۷	مبحث دوم - ترتیب رسیدگی
۲۴۰	مبحث سوم - صدور رأی
۲۴۲	فصل چهارم: رسیدگی در دادگاه کیفری
۲۴۲	مبحث اول - مقدمات رسیدگی
۲۵۰	مبحث دوم - ترتیب رسیدگی
۲۵۱	مبحث سوم - صدور رأی
۲۵۳	فصل پنجم: رأی غیابی و واخواهی
۲۵۳	فصل ششم: رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان
۲۵۳	مبحث اول - تشکیلات
۲۵۴	مبحث دوم - ترتیب رسیدگی
۲۵۶	فصل هفتم: احاله
۲۵۷	فصل هشتم: رد دادرس
۲۶۱	بخش چهارم: اعتراض به آراء
۲۶۱	فصل اول: کلیات
۲۶۶	فصل دوم: کیفیت رسیدگی دادگاه تجدیدنظر استان

فصل سوم: کیفیت رسیدگی دیوانعالی کشور

۲۷۱

نقض بلارجاع دیوانعالی کشور

۲۷۳

رای اصراری و طرح موضوع در هیئت عمومی شعب دیوانعالی کشور

۲۷۳

سازوکار قانون صدور رای وحدت رویه در هیئت عمومی دیوانعالی کشور

۲۷۴

فصل چهارم: اعاده دادرسی

۲۷۶

موارد قانونی اعاده دادرسی

۲۷۶

اشخاص دارای حق اعاده دادرسی

۲۷۷

مراجع قانونی اعاده دادرسی

۲۷۷

آثار اعاده دادرسی - نسبت به احکام قطعیت یافته

۲۷۹

محدودیت‌های قانونی - مقرر برای درخواست و پذیرش اعاده دادرسی

۲۸۰

بخش پنجم: اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی و تربیتی

۲۸۱

فصل اول: کلیات

۲۸۱

وظایف قاضی اجرای احکام کیفری

۲۸۴

موارد قابل اجرای آرای کیفری

۲۸۵

نحوه اجرای مجازات

۲۸۶

تعویق مجازات کیفری

۲۸۷

موقوفی اجرای احکام کیفری

۲۸۸

قرارهای تأمین و قاضی اجرای احکام کیفری

۲۸۸

اجرای مقررات مربوط به تعدد و تکرار جرائم

۲۸۸

فصل دوم: اجرای مجازات حبس

۲۹۰

فصل سوم: اجرای محکومیت‌های مالی

۲۹۳

فصل چهارم: اجرای سایر احکام کیفری

۳۰۰

فصل پنجم: اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، ...

۳۰۵

بخش ششم: هزینه دادرسی

۳۰۹

بخش هفتم: سایر مقررات

۳۱۷

دفتر دوم: قانون آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی

۳۱۹

۳۲۱	بخش هشتم: قانون آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و ...
۳۲۱	فصل اول: کلیات
۳۲۴	فصل دوم: تشکیلات دادسرا و دادگاههای نظامی
۳۲۸	فصل سوم: صلاحیت (سازمان قضائی نیروهای مسلح)
۳۳۸	فصل چهارم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۳۳۸	مبحث اول - ضابطان نظامی و تکالیف آنان
۳۴۷	مبحث دوم - کارشناسی
۳۴۷	مبحث سوم - احضار
۳۴۸	مبحث چهارم - قرار بازداشت موقت
۳۵۰	مبحث پنجم - ضمانت رمان
۳۵۱	فصل پنجم: وکالت در دادسرا و دادگاه نظامی
۳۶۱	فصل ششم: ترتیب رسیدگی و صدور و ابلاغ رأی
۳۶۳	فصل هفتم: تجدیدنظر و اعاده ادر
۳۶۵	فصل هشتم: اجرای احکام
۳۶۶	فصل نهم: زندانها و بازداشتگاههای نظامی
۳۶۹	بخش نهم: دادرسی الکترونیکی
۳۶۹	۱. شورای راهبری دادرسی الکترونیکی
۳۷۱	۲. مرکز ملی داده‌های قوه قضائیه
۳۷۸	۳. راه اندازی شبکه ملی عدالت
۳۷۹	۴. درگاه ملی قوه قضائیه
۳۸۱	۵. پست الکترونیکی ملی قضائی
۳۸۵	بخش دهم: آئین دادرسی جرائم رایانه‌ای
۳۹۰	۱. تفتیش و توقیف داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی
۳۹۲	۲. وضعیتها و حالات حقوقی متعدد در جریان تفتیش و ...
۳۹۳	۳. کنترل داده‌های سامانه‌های ارتباطات غیرعمومی
۳۹۷	بخش یازدهم: آئین دادرسی جرائم اشخاص حقوقی
۴۰۳	بخش دوازدهم: سایر مقررات

۴۰۹	دفتر سوم: اشکالات و ایرادات وارده به قانون: آئین دادرسی کیفری جدید
۴۱۱	۱. تعریف و دوباره نویسی قانون
۴۱۱	۲. نبود وحدت قانونی در نگاه مقنن
۴۱۱	۳. عدم تصریح در بسیاری از موارد
۴۱۲	۴. عدم توجه قانون گذار به نبود سازوکارهای قانونی و ...
۴۱۲	۵. تعارض در قانون
۴۱۵	۶. ابهام در اجرای قانون
۴۱۶	۷. ایجاد سلسله مراتبهای قانونی موازی
۴۱۷	۸. تنظیم مقررات سراسری
۴۱۷	۹. عدم تعیین برخی ترتیبات قانونی
۴۱۸	۱۰. مغایرت قانونی برخی از مقررات با اصول دادرسی کیفری
۴۲۲	۱۱. تغییر، اصلاح و الحاق قانون خوب و لازم الاجرای آئین دادرسی کیفری
۴۲۳	۱۲. فقدان وجود زیرساختهای فنی حقوقی و اجرایی جهت اجرای قانون
۴۲۶	۱۳. ابهام و نامشخص بودن تعاریف مرتبط اصلاحات مقرر در قانون
۴۲۷	دستآورد
۴۳۱	دفتر چهارم: ضمایم قانونی و آئین نامه های اجرایی آئین دادرسی کیفری و ...
۴۳۳	مجموعه قانون آئین دادرسی کیفری
۴۳۳	بخش اول: کلیات
۴۳۳	۱. تعریف آئین دادرسی کیفری و اصول حاکم بر آن
۴۳۴	۲. دعوی عمومی و دعوی خصوصی
۴۳۷	بخش دوم: کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۴۳۷	۱. دادرس و حدود صلاحیت آن
۴۳۸	۲. ضابطان دادگستری و تکالیف آنان
۴۴۵	۳. وظایف و اختیارات دادستان
۴۵۳	۴. وظایف و اختیارات بازپرس
۴۶۰	۵. معاینه محل، تحقیق محلی، بازرسی و کارشناسی

۴۷۹	۷. قرارهای تأمین و نظارت قضائی
۴۹۰	۸. اقدامات بازپرس و دادستان پس از ختم تحقیقات
۴۹۴	۹. تحقیقات مقدماتی جرائم اطفال و نوجوانان
۴۹۵	۱۰. وظایف و اختیارات دادستان کل کشور
۴۹۶	بخش سوم: دادگاههای کیفری، رسیدگی و صدور رأی
۴۹۶	۱. تشکلات و صلاحیت دادگاههای کیفری
۵۰۲	۲. رسیدگی به ادله اثبات
۵۰۴	۳. رسیدگی در دادگاههای کیفری
۵۱۴	۴. رسیدگی در دادگاه کیفری یک
۵۱۹	۵. رأی غیابی و نایز راهم
۵۱۹	۶. رسیدگی در دادگاه اطفال و نوجوانان
۵۲۱	۷. احاله
۵۲۲	۸. رد دادرس
۵۲۴	بخش چهارم: اعتراض به آراء
۵۲۴	۱. کلیات
۵۲۸	۲. کیفیت رسیدگی دادگاه تجدیدنظر استان
۵۳۲	۳. کیفیت رسیدگی دیوانعالی کشور
۵۳۵	۴. اعاده دادرسی
۵۳۸	بخش پنجم: اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی و تربیتی
۵۳۸	۱. کلیات
۵۴۳	۲. اجرای مجازات حبس
۵۴۸	۳. اجرای محکومیتهای مالی
۵۵۰	۴. اجرای سایر احکام کیفری
۵۵۲	۵. اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط،...
۵۵۴	بخش ششم: هزینه دادرسی
۵۵۵	بخش هفتم: سایر مقررات
۵۵۷	بخش هشتم: قانون آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی

صفحه	عنوان
۵۵۷	۱. کلیات
۵۵۸	۲. تشکیلات دادسرا و دادگاههای نظامی
۵۶۱	۳. صلاحیت
۵۶۲	۴. کشف جرم و تحقیقات مقدماتی
۵۶۸	۵. وکالت در دادسرا و دادگاه نظامی
۵۶۸	۶. ترتیب رسیدگی، صدور و ابلاغ رأی
۵۷۰	۷. تجدیدنظر و اعاده دادرسی
۵۷۰	۸. اجرای احکام
۵۷۱	۹. زندان و بازداشتگاههای نظامی
۵۷۲	بخش نهم: دادرسی الکترونیکی
۵۷۷	بخش دهم: آیین دادرسی جرائم رایانه‌ای
۵۸۲	بخش یازدهم: آیین دادرسی جرائم اشخاص حقوقی
۵۸۳	بخش دوازدهم: سایر موضوعات
۵۸۳	۱. قانون اصلاح قانون آئین دادرسی کیفری
۵۹۲	۲. آئین‌نامه‌های اجرایی قانون آئین دادرسی کیفری
۶۱۶	۳. فهرست مواد نسخ‌نشده قانون تشکیل دادگاه‌ها و مراجع عمومی و ...
۶۱۹	۴. فهرست قوانین نسخ‌شده در قانون آئین دادرسی کیفری (جدید)
۶۲۰	۵. قانون جرائم رایانه‌ای، مصوب ۱۳۸۸/۳/۵
۶۳۵	۶. آئین‌نامه جمع‌آوری و استنادپذیری ادله الکترونیکی، مورخ ۱۳۹۳/۵/۱۳
۶۴۴	۷. آئین‌نامه ارائه خدمات الکترونیک قضائی، مصوب ۱۳۹۱
۶۴۷	۸. قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی...
۶۴۹	۹. دستورالعمل اجرایی بند ۱۵ قانون احترام به...
۶۵۳	۱۰. ماده واحده مربوط به «انتخاب وکیل توسط اصحاب دعوی» ...
۶۵۴	۱۱. قانون نحوه اجرای محکومیتهای مالی، مصوب ۱۳۹۳/۷/۱۵
۶۶۲	۱۲. آئین‌نامه دادسراها و دادگاههای ویژه روحانیت، ...
۶۷۲	۱۳. قانون پیشگیری از وقوع جرم
۶۷۷	پیوست

پیشگفتار

محمدرضا زمانی درمزاری (فرهنگ)، حقوقدان مازندرانی مقیم تهران، متولد ۱۳۵۲/۱/۱۲ در بهشهر، دانش آموخته رشته‌های علوم سیاسی، حقوق قضائی و حقوق بین‌الملل؛ نویسنده، پژوهشگر، روزنامه‌نگار، وبلاگرد حقوقی، وکیل پایه یک دادگستری و مشاور حقوقی در تهران و بنیان‌گذار و مدیر مسئول مؤسسه حقوقی و بین‌المللی زمانی است.

زمانی درمزاری (فرهنگ)، پژوهشگر و فعال آموزشی و پژوهشی در حوزه حقوق شهروندی، بشر و حقوق بین‌الملل (حقوق اقلیتها و حقوق بشر، حقوق کودک و حقوق بشر، حقوق خانواده و حقوق بشر، حقوق جنس، حقوق بشر، وکالت در اسناد حقوق بشری و حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و نظام دادرسی، عدالت، فن دفاع و وکالت دادگستری، حقوق محیط زیست و حقوق بشر و...)، عضو نویسندگان مجله‌های حقوقی (اهل قلم)، عضو تحریریه و گروه نویسندگان حقوقی و مقالات تخصصی حقوقی در ساها و رسانه‌های مختلف و تخصصی، دبیر صفحه حقوقی برخی از رسانه‌ها، عضو نویسندگان مجلات حقوقی و تخصصی در رسانه‌ها و سایتهای حقوقی متعدد، عضو هیئت ارزیابی و نظارت بر صدور متون آموزشی قوه قضائیه، عضو کمیته حقوقی و کلای دادگستری، عضو کارگروه انجمن حرفه‌ای وکالت در کمیته حقوقی و کلای دادگستری و نگارنده بیش از ۳۰ عنوان کتاب و اث حقوقی و غیرحقوقی مربوطه و بیش از ۵۰۰ عنوان مقالات حقوقی و تخصصی در زمینه‌های گوناگون حقوقی و تخصصی بوده و آنها را در کارنامه حرفه‌ای، پژوهشی و رسانه‌ای خویش دارد.

کتاب «دستاوردها و نوآوریهای قانون آئین دادرسی کیفری» در ادامه پژوهشها و مطالعات انجام شده و منتشره نگارنده در واحد مطالعات حقوق بشر و شهروندی مؤسسه حقوقی و بین‌المللی زمانی در زمینه «فن دفاع و وکالت»، کتب «فن دفاع و وکالت در دعاوی حقوقی و کیفری» و مجموعه کتابهای «گام به گام با وکالت؛ آموزش عملی و کاربردی وکالت در ایران» و تغییرات گسترده قانون مزبور و با الحاقات و اضافات منطبق و به روز با مجموعه قانون آئین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲/۴/۱۲ با اصلاحات بعدی و آئین‌نامه‌های اجرایی مربوطه و قوانین مرتبط با حق دفاع و وکالت در دادرسی کیفری ارائه می‌گردد.

مقدمه مؤلف

قانون آئین دادرسی کیفری جدید در ۵۷۰ ماده و ۲۳۰ تبصره در جلسه ۱۳۹۰/۳/۲ کمیسیون قضائی و - رفم مجلس شورای اسلامی طبق اصل ۸۵ قانون اساسی تصویب گردید و مجلس با اجرای آن بیش از آن به مدت سه سال در جلسه علنی مورخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۹ موافقت کرد، در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۲۶ نیز به تأیید شورای نگهبان رسید و در تاریخ ۱۳۹۳/۲/۳ در روزنامه رسمی کشور منتشر شده است. و در هر ماه ۵۶۹ آن مقرر گردید پس از شش ماه از تاریخ انتشار در روزنامه رسمی کشور لازم‌الاجرا شد. اما قبل از اجرای قانون مصوب و در شرف اجرای آن با ظهور «قانون اصلاح قانون آئین دادرسی کیفری»، مصوب ۱۳۹۴/۳/۲۴ کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس شورای اسلامی که در «طرح ترمیم مهلت اجرای قانون آئین دادرسی کیفری و اصلاحی موادی از آن» به مجلس با استناد اصل هشتاد و پنجم و در اجرای اصل یکصد و بیست و سوم آن قانون، مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفته و با اصلاحات متعدد و تغییرات فراوان و جدیدی همراه شده است، مواجه گردید.

۱. قسمت نخست این قانون از ماده ۱ تا ماده ۵۷۰ در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۴ و طبق اصل ۸۵ قانون اساسی به صورت آزمایشی به مدت سه سال به تصویب کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس رسید و در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۶ مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت و در تاریخ ۱۳۹۳/۲/۳ در روزنامه رسمی کشور منتشر شده است. قسمت دوم آن یعنی از مواد ۵۷۱ تا ماده ۶۹۹ که به صورت طرح به مجلس تقدیم شده بود تحت عنوان «قانون آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی» در تاریخ ۱۳۹۳/۷/۸ به تصویب کمیسیون یادشده رسیده و در تاریخ ۱۳۹۳/۷/۳۰ مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفت و به شماره ۲۰۲۹۷ مورخ ۱۳۹۳/۸/۲۰ نیز در روزنامه رسمی کشور منتشر شده است. علاوه بر این قانون اصلاح قانون آئین دادرسی کیفری، مشتمل بر ۳۸ ماده در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۴ به تصویب کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس رسیده و در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۷ مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفته و اصلاحات و الحاقاتی به برخی مواد و تبصره‌های ذیل آن به عمل آمده است؛ برای اطلاع بیشتر در این باره ر.ک: قانون اصلاح قانون آئین دادرسی کیفری؛

قانون آئین دادرسی کیفری، از مهم‌ترین قوانین پایه‌ای هر کشور بوده که بخش مهمی از نظم عمومی کیفری و عدالت کیفری از طریق این قانون اجرا می‌شود. در ایران، طی سه دهه گذشته، مقررات نظام قضایی و آئین دادرسی کیفری در خلال سالهای ۱۳۱۱، ۱۳۳۵، ۱۳۳۷، ۱۳۳۹، ۱۳۴۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۶ و ۱۳۹۲، ۱۳۷۳ و ۱۳۹۴ چندین بار، دچار دگرگونی و تغییرات کلی شده است. تغییرات مزبور، در ظاهر، ضمن سازماندهی نظام دادرسی کیفری، خود موجب بروز بی‌نظمی و نابهنجاریهای متعددی در سیستم قضائی و وضعیت حقوق شهروندی گردیده است، آن‌گونه که همگان در زمان حذف قانون دادرسی و قانون احیاء دادرسی شاهد بوده‌اند.^۱

قانون آئین دادرسی کیفری جدید هم برای یک دوره سه ساله آزمایشی مقرر شده و قابلیت اجرا یافته است و امکان تغییر در آن ممنوع نخواهد بود و اصلاحات زودهنگام به عمل آمده در آن در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۴ در مواد متعدد و نیز الحاق «قانون آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی»، در بخشهای هشتم تا دوازدهم آن، به ترتیب آتی نیز بیانگر آن است.^۲

قانون جدید از جنبه‌ها و نکات مثبت بسیاری در خصوص رعایت حقوق شهروندی، حقوق متهم تحت نظر (مظنون)، حذف بازداشت فوق‌العاده اجباری، حقوق متهم، حق دفاع، وکیل مدافع، تغییر رویکرد قانون‌گذار از نظام دادرسی تفتیشی به سوی دادرسی در مرحله تحقیقات مقدماتی،^۳ روند دادرسی، تضمینات تحقق دادرسی عادلانه و منصفانه، پیش‌بینی ساز و کار

۱. تصویب قانون آئین دادرسی کیفری (جدید) و انتشار آن در روزنامه رسمی کشور، بارقه‌ای از امید و انتظار را نسبت به بروز و ظهور اصول و هنجارهای حقوق بشری، به فرآیند دادرسی، حقوق دفاعی متهم، حق دفاع وکیل مدافع، رعایت و تضمین حقوق اساسی شهرونی مردم و شهروندان و تحولات گسترده تقنینی در آئین دادرسی کیفری فراهم آورد، اما با وجود الزام به اجرای آن طرف ۶ ماده از تاریخ انتشار آن در روزنامه رسمی کشور (مورخ ۱۳۹۳/۸/۴)، به یکبار مندرج تأخیر و تعلیق در اجرای آن، بنا به جهات مطروحه از سوی نظام قضائی مطرح شد و با طرح اصلاح موادی از قانون آئین دادرسی کیفری از سوی ۵۰ نماینده مجلس و ارجاع آن به شماره ۱۱۵۸ به کمیسیون حقوقی و قضائی مجلس طبق اصل ۸۵ قانون اساسی، «اصلاح قانون آئین دادرسی کیفری مصوب و لازم‌الاجراء» در مجلس کلید خورد و با انجام برخی از اصلاحات موعود در آن، به ویژه؛ ماده ۴۸ آن قانون و تبصره الحاقی بدان، مبنی بر «مقتد نمودن حق دفاع متهمان در جرائم مذکور در آن به استفاده از وکلای منتخب و مورد تأیید ریاست قوه قضائیه»، انتقادات و اعتراضات گسترده‌ای از سوی وکلای دادگستری و مراجع و کالتی کشور در این باره مطرح شده است. برای اطلاع بیشتر در این باره، رک: محمدرضا زمانی‌درمزاری (فرهنگ)، نشست نقد و بررسی قانون آئین دادرسی کیفری، نوآوریها و نقدها:

<http://www.khabaronline.ir/detail/436758/weblog/zamanidarmazari>

۲. مشخصات اجمالی انواع نظامهای دادرسی بدین شرح هستند:—

الف) نظام دادرسی انهامی: این نظام، اولین و قدیمی‌ترین شیوه دادرسی کیفری از حیث تاریخی به شمار می‌رود که در یونان و روم باستان، حقوق ژرمنی و در فرانسه در دوران فرانک و عهد فتودال وجود داشته است. مهم‌ترین ویژگیهای آن عبارتند از: لزوم طرح شکایت بزه‌دیده برای محاکمه و مجازات مرتکب - علنی بودن دادرسی و برگزاری دادرسی و محاکمه در محلهای بزرگ و شناخته‌شده شهر و حق شهروندان برای شرکت در آن، در صورت تمایل - شفاهی و غیرکتبی بودن بودن دادرسی - تخصصی نبودن شغل قضات و سرانجام، توافقی بودن آن. بر این اساس، دادرسی کیفری همانند یک دادرسی حقوقی بود که شاکی و متهم در جایگاه خواهان و خوانده قرار گرفته؛ شاکی دلایل خود را ابراز می‌داشت و متهم نیز در موقعیتی برابر با او و با آگاهی و اطلاع از دلایل طرف مقابل خود، به رد دلایل اتهام می‌پرداخت و متعاقباً، نسبت به صدور حکم - مرحله از سوی قاضی محکمه اقدام می‌شد. علنی و توافقی بودن در این دادرسی، از جنبه‌های مثبت این نظام - رسی، در راستای رعایت حق دفاع متهم است.

ب) نظام دادرسی تفسیری: خاستگاه این شیوه دادرسی به امپراتوری روم سفلی باز می‌گردد که بعدها در آغاز قرن سیزدهم میلادی، این روش به دادگاههای کلیسایی که برای محاکمه روحانیان کلیسا تشکیل می‌شدند نیز راه یافت و به این ترتیب، در بسیاری از کشورهای اروپایی رایج شد. مهم‌ترین ویژگیهای نظام تفتیشی عبارت بودند از: وجود مرجع رای تعقیب و تقاضای محاکمه متهم، صرف نظر از شکایت یا عدم شکایت بزه‌دیده - غیر علنی و محدود به حضور و شرکت اشخاص ثالث غیر مرتبط با اصحاب دعوا در آن - کتبی بودن دادرسی - نظام تفتیشی و مبتنی بودن آن بر ارائه اظهارات و دفاعیات مکوب و تبادل عملی لواحق دفاعیه آنها - محیط آلوده، رونده دادرسی مربوطه - تخصصی بودن شغل قضات - تجدیدنپذیری در محاکم تالی و سرانجام - غیر توافقی بودن رسیدگی و کم‌رنگ بودن حقوق دفاعی متهم و برخورداری قاضی از اختیارات بیشتر در اثر آن.

ج) نظام دادرسی مختلط (فرانسوی): این نظام دادرسی که ترکیبی از دو نظام قبلی است، نظام مختلط نام دارد. نخستین بار، پس از انقلاب کبیر ۱۷۸۹ در فرانسه مطرح شد. پس از آن، در دیگر کشورها، از جمله ایران رواج یافت و از این حیث به نظام فرانسوی، نیز نامیده شد. در این نظام، با تفکیک دو مرحله تحقیق و محاکمه، از ویژگیهای مثبت هر یک از دو نظام پیشین، به تفکیک استفاده شده است. در مرحله تحقیق که نیاز به سرعت و دقت در جمع‌آوری دلایل و جلوگیری از محو آثار جرم داشته - وجود دارد، از نظام تفتیشی پیروی شده و ویژگیهای آن، محل توجه قرار داشت و در مقابل، پس از - عدم آلودگی دلایل و در محاکمه در دادگاه، از نظام انهامی و ویژگیهای آن پیروی می‌گردد.

د) نظام دادرسی اسلامی: نظام دادرسی ایران تا پیش از سال ۱۳۵۷ به پیروی از حقوق فرانسه، مبتنی بر نظام دادرسی مختلط بود و از آن پس، نظر به لزوم انطباق کلیه قوانین و مقررات کشور با موازین شرعی و توجه ویژه به قوه قضائیه برای انطباق آن با نظام قضاء اسلامی، قوانین متعددی در زمینه سازمان قضائی و مراجع مختلف دادرسی، دادگاههای بدوی، تجدیدنظر، دیوانعالی کشور و مراجع شبه قضائی مانند شوراهای حل اختلاف و... به تصویب رسید و با تغییرات مکرر قوانین مختلف آئین دادرسی و قوانین مرتبط در همین رابطه، نیز در سالهای مختلف همراه بوده است. از زمره مشخصات اصلی این نظام عبارتند از: لزوم مجتهد و ماذون بودن قاضی - عدم تفکیک مرحله تحقیق از مرحله محاکمه و وحدت بین امر تحقیق و محاکمه به جهت اصل تفکیک‌ناپذیری قاضی - وحدت قاضی و عدم وجود ←

جبران خسارت نسبت به متهمان بی گناه و منجر به صدور قرار منع تعقیب یا برائت شده، حمایت از شهود و بزه دیدگان، تشکیل پرونده‌های شخصیتی برای متهمان، گرایش به سیاست جنائی و جزائی افتراقی در مورد متهمان یا جرائم دارای ویژگیهای خاص مانند: دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان،^۱ نیروهای مسلح، جرائم رایانه‌ای، اشخاص حقوقی، دادرسی الکترونیکی و... برخوردار است و در صورتی که دچار تغییرات کلی و اساسی نشود و با تدوین آئین‌نامه‌های اجرایی مقرر در آن، با استفاده از تجارب حرفه‌ای کارشناسان، قضات و وکلای دادگستری می‌تواند در تضمین حقوق شهروندی و اساسی مردم مؤثر و نقش آفرین گردد.

این قانون، شتمل بر دوازده بخش در قالب «کلیات، کشف جرم و تحقیقات مقدماتی، دادگاههای کیفری، ادله اثبات و ادله الکترونیکی، رسیدگی و صدور رأی، مواعد و مرور زمان، احاله، اعتراض به رأی، اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی و تربیتی، هزینه دادرسی و سایر مقررات، آئین دادرسی جرائم نیروهای مسلح، دادرسی الکترونیکی، آئین دادرسی جرائم رایانه‌ای، آئین دادرسی اشخاص حقوقی و سایر مقررات» تنظیم و تدوین شده است.

قانون آئین دادرسی کیفری جدید با تغییرات عددی، شکلی و ماهوی گسترده در آئین رسیدگی کیفری و نحوه تعقیب مجرمین و اعمال بر اعمال «اصل تفسیر مضیق به نفع متهم»، رعایت اصول و هنجارهای حقوق شهروندی و بشری و تلاش برای تحقق نظام دادرسی عادلانه نسبت به شاکی، متهم، بزه‌دیده، شاهد، مطلع و وکیل، دادرسی الکترونیکی و مانند آنها در فرآیند رسیدگی کیفری دارد.

در این قانون، ضمن حذف بسیاری از محدودیتها و موانع مقید در خصوص حق دفاع و وکالت از متهم، به ترتیب مقرر در قانون سابق - اصل را بر - تعاضد وکیل از سوی

→ اصل تعدد قضات در دادرسی و لزوم اشراف قاضی به تمام مسائل شرعی، بدنی و مالی - یک درجه‌ای بودن رسیدگی و استثنائی بودن امکان تجدیدنظر در رسیدگی و احکام قضائی صادره، به لحاظ مجتهد و ماذون بودن قاضی مزبور. مراتب مزبور، به جهت تحولات و نیازهای حقوقی جاری و روز، به گونه‌ای متفاوت تغییر کرده است و در قوانین حاضر؛ تعدد مراحل رسیدگی قضائی، تعدد قضات در مراحل تجدیدنظر و دیوانعالی کشور، تفکیک مراحل مختلف دادرسی کیفری در مراحل تحقیقات مقدماتی (دادرسی)، بدوی، تجدیدنظر و عنداللزوم، دیوانعالی کشور، حقوق دفاعی متهم و وکلای مدافع و... پیش‌بینی و مقرر شده است. برای اطلاع بیشتر درباره نظام های مزبور ر.ک.:

<http://lawgostar.com/post24/> و <http://www.law-world.ir/20113->

۱. برای اطلاع بیشتر و آگاهی از مقالات کنفرانس ملی سیاست کیفری ایران در قبال بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان در بزرگترین بانک مقالات کشور (Civilica) ر.ک.:

<http://www.callforpapers.ir>

متهم، لزوم داشتن وکیل و حق دفاع وی از متهم به عنوان موکل خود و ضرورت تفهیم حقوق قانونی متهم از سوی مرجع قضائی و ضابطان دادگستری و مسئولیت قانونی و انتظامی مترتب بر عدم رعایت آن قرار داده است.

تغییر در صلاحیت نهاد دادستانی و بخشهای تابعه، تدقیق شرح وظایف و اختیارات دادستان و بازپرس و افزایش اختیارات و وظایف بازپرس، تخصیص ضمانتهای ناشی از مسئولیت انتظامی و قانونی آنها، حذف عملی قاضی تحقیق و مسئولیتهای رئیس حوزه قضائی و انتقال آن به دادستان و بازپرس، نظاممند کردن وظایف و مسئولیتهای قانونی دادستان و مراجع قضائی و ضابطان دادگستری، تقسیم‌بندی دادگاههای کیفری و تخصیص صلاحیت آنها، ترمیم نظام صدور قرارهای تأمین قانونی و پیش‌بینی و تخصیص قرارهای تأمین و نظارت قضائی به عنوان ساز و کار جدید و مکمل قرارهای تأمین کیفری، پیش‌بینی تشکیل دادرسی ویژه اطفال و نوجوانان، تشکیل پلیس اطفال، تخصیص حق ملاقات متهم با خانواده و وکیل خویش، پیش‌بینی جبران خسارت و ضرر و زیان مادی و معنوی در قالب کمیسیونهای استانی و ملی، لزوم تشکیل پرونده‌های شخصیتی برای متهمان و نیز اطفال و نوجوانان متهم، پیش‌بینی نظام دادرسی کیفری رایانه‌ای و الکترونیکی، دادرسی جرائم نیروهای مسلح و اشخاص حقوقی، نظام نهاده آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، تقویت نقش و جایگاه وکیل مدافع در حقوق متهم و تقویت دادرسی عادلانه و نیز تلاش برای منطبق ساختن نظام دادرسی کیفری به صورت نظام دادرسی عادلانه مقرر در اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی، سیاسی و دیگر اسناد حقوق بشری مربوط، در راستای «اصل احترام به حقوق و آزادیهای اساسی بشر» به عنوان یکی از قواعد شناخته‌شده در حقوق بین‌الملل و پُررنگ ساختن رویکرد حقوق بشری، بداند و گرایش به سیستم دادرسی و رسیدگی مختلط در عمل، با وجود جاری بودن و بنای بسیار از ایرادات و اشکالات مشهود در آن مانند پُررنگ بودن قانون حاضر و تعدد مواد آن، تعدد آئین‌نامه‌های اجرایی و نهادهای نوظهور در عرصه سیاست جزایی و جنایی، اصلاح قانون لازم‌الاجرای آئین دادرسی کیفری، قبل از اجرای آن بعنوان یک «بدعت تقنینی» و برخی از تغییرات بنیادین و مهم در قانون آئین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲... دارد!!!^۱

۱. برای اطلاع بیشتر در این باره رک: زمانی درمزاری (فرهنگ)، دستاوردها و نوآوریهای قانون آئین دادرسی کیفری جدید (۵ مقاله)، خبرآنلاین:

<http://khabaronline.ir/detail/355714/weblog/zamanidarmazari>

<http://khabaronline.ir/detail/355722/weblog/zamanidarmazari> →